

**Recenzja**  
**przygotowana w ramach postępowania habilitacyjnego**  
**dr Anny Misztal**

1. Podstawa przygotowania recenzji

Niniejsza recenzja została sporządzona na wniosek Pana dr. hab. Rafała Matery, prof. UŁ, Przewodniczącego Komisji Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie ekonomia i finanse w związku z ubieganiem się o nadanie stopnia doktora habilitowanego przez Panią dr Annę Misztal.

Ramy prawne recenzji określa ustawa z dnia 20 lipca 2018 Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U., poz. 1668 z 20.07.2018), zaś jej celem jest wskazanie czy Habilitantka spełnia wymagania określone w art. 219 ust. 1 pkt 2 wskazanej ustawy (art. 221 ust. 8). Zgodnie z wymienionym tu art. 219 ust. 1 pkt 2., warunkiem oceny pozytywnej w odniesieniu do Pani dr Anny Misztal jest posiadanie w dorobku osiągnięcia naukowego, które stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny „ekonomia i finanse”, przy czym zgodnie z wnioskiem jako takie osiągnięcie Habilitantka wskazała cykl powiązanych tematycznie artykułów.

## 2. Sylwetka naukowa i zawodowa Habilitantki

Pani dr A. Misztal jest od 2017 r. zatrudniona na stanowisku adiunkta w Katedrze Analizy i Strategii Przedsiębiorstwa na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego. W zainteresowaniach naukowych i prowadzonych badaniach można dostrzec konsekwencję działania i skuteczność w realizacji zamierzeń. Rozprawa doktorska stanowiąca podstawę nadania tytułu doktora nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii, w dniu 14.11.2016., zatytułowana została *Wpływ unijnej polityki regionalnej na zrównowazony rozwój zachodniego pogranicza Polski*. Habilitantka jest absolwentką jednolitych studiów magisterskich na kierunku Finanse i bankowość.

## 3. Ogólna ocena osiągnięć naukowo-badawczych Habilitantki w okresie po uzyskaniu stopnia naukowego doktora

Dorobek naukowy Habilitantki w okresie po uzyskaniu stopnia doktora to:

- dwie monografie przygotowane samodzielnie, siedem we współautorstwie,
- trzydzieści jeden artykułów naukowych,
- dwadzieścia cztery rozdziały w monografiach,
- współpraca w ramach prac badawczych i przy przygotowaniu wspólnych publikacji z pracownikami Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego Uniwersytetu Łódzkiego, Kolegium Logistyki i Instytutu Informatyki Wydziału Fizyki Technicznej, Informatyki i Matematyki Stosowanej Politechniki Łódzkiej oraz Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego; The Institute of Technology and Business Ceske Budejovice, Lisbon School of Economics and Management, Tromso School of Business and Economics UiT The Arctic University of Norway,

- udział i praca w stowarzyszeniach: World Economic Association, International Society for Development and Sustainability, International Society for Ecological Economics, European Association of Environmental and Resource Economists,
- członkostwo w Komitetach Naukowych konferencji międzynarodowych,
- udział w 15 konferencjach naukowych i w 8 projektach naukowo -badawczych,
- uczestnictwo w komitetach redakcyjnych czasopism,
- uczestnictwo w szkoleniach,
- działalność dydaktyczna.

#### 4. Ocena cyklu artykułów jako głównego osiągnięcia naukowo - badawczego

Dr A. Misztal jako osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 19 ust 1. pkt 2a ustawy z dnia 20 lipca 2018n r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, wskazała cykl powiązanych tematycznie artykułów pt. „Zrównoważony rozwój przedsiębiorstw w kontekście uwarunkowań ekonomiczno-społecznych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Od kryzysu finansowego do pandemii Covid -19”. Na cykl ten składa się składa się 10 artykułów opublikowanych w czasopismach punktowanych na liście Ministra Edukacji i Nauki, z czego trzy zostały opublikowane w czasopismach z Impact Factor. Punktacja przedstawionych do oceny artykułów wynosi IF =9.928, MNiSW=572 pkt. Cykl artykułów tworzą cztery artykuły opublikowane w języku polskim i sześć przygotowanych w języku angielskim. Swoją wkład w przygotowanie połowy przedstawionych do oceny dorobku naukowego publikacji Habilitantka oceniła na 100%, w przypadku pozostałych pięciu artykułów udział wynosił 33%, 34% lub 35%. Szczegóły dotyczące stopnia zaangażowania w przygotowane artykuły zostały zawarte w Autoreferacie a oświadczenia współautorów znajdują się w dokumentacji udostępnionej na potrzeby postępowania awansowego.

Z biometrycznego punktu widzenia ocena cyklu tematycznego jest dość wysoka. Spójność tematyczna i zgodność z tematem osiągnięcia powyższych tekstów nie budzi wątpliwości. Prowadzone przez Habilitantkę badania leżą w obszarze ekonomii a ich zakotwiczenie w dyscyplinie Ekonomia i finanse jest w moim przekonaniu bezdyskusyjne – wskazują na to nie tylko stosowane metody badawcze, ale też typowo ekonomiczne wnioskowanie, jak choćby nawiązanie do przyjętych definicji i uwarunkowań obserwowanych procesów i zależności.

W cyklu tematycznie powiązanych ze sobą artykułów dr A. Misztal realizuje pomysł wskazania na zależność występującą pomiędzy czynnikami wewnętrznymi i zewnętrznymi determinującymi funkcjonowanie przedsiębiorstw a ich zrównoważonym rozwojem. W wybranych artykułach dokonuje przeglądu zarówno różnych determinant dla wybranych branż wytypowanych w ramach sekcji PKD, wybranych państw Europy Środkowo- Wschodniej w okresie 2008-2022, jak i wpływu otoczenia i jego stabilności na przedmiot analizy.

Habilitantka przyjęła następującą tezę: Wpływ czynników ekonomicznych i społecznych na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw z różnych sektorów gospodarek państw Europy Środkowo- Wschodniej w okresie od kryzysu finansowego do pandemii Covid-19 był zróżnicowany pod kątem istotności statystycznej, siły i kierunku.

Dodatkowo sformułowała następujące hipotezy:

H1 Dynamika zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw w wymiarze sektorowym w państwach Europy Środkowo- Wschodniej była dodatnia w latach 2008-2022.

H2 Rozwój środowiskowy był siłą napędową zrównoważonego rozwoju.

H3 Stabilność makroekonomiczna, spójność społeczno-ekonomiczna oraz bezpieczeństwo finansowe wpływały pozytywnie na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw w wymiarze sektorowym w państwach Europy Środkowo-Wschodniej.

H4 Wpływ instrumentów ekonomii energetycznej na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw z sektora energii był zróżnicowany co do siły i kierunku wpływu w latach 2008-2022 w państwach Europy Środkowo-Wschodniej.

Habilitantka zadeklarowała w Autoreferacie, iż dokonała analizy zależności pomiędzy uwarunkowaniami a zrównoważonym rozwojem przedsiębiorstw w odniesieniu do wybranych grup przedsiębiorstw z sekcji Przetwórstwo przemysłowe, Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do klimatyzacji oraz Transport i gospodarka magazynowa. Dobór takiej próby uznaję za właściwy choć zgadzam się tylko z jednym argumentem wskazanym przez autorkę tj. ich dotychczasowym wysokim negatywnym wpływem na środowisko przyrodnicze. Pozostałe argumenty, które winny być wymienione to istotny wpływ na poziom konkurencyjności gospodarki oraz bardzo wysoki poziom determinowania kosztów produkcji wszystkich dóbr i świadczenia usług.

Grupa państw wskazanych w publikacjach została uzasadniona przynależnością do regionu geograficznego Europy i szeregiem podobnych uwarunkowań, w tym kulturowych. Szkoda, iż Habilitantka nie zwróciła uwagi na fakt przeszłości historycznej, które wpłynęła w istotny sposób na strukturę gospodarek tych państw oraz zależność polityczną i ekonomiczną od ZSRR a także na obecne aspiracje tych państw nie tylko w zakresie konwergencji, ale coraz istotniejszej konkurencji gospodarczej.

Nie kwestionuję doboru narzędzi i metod statystycznych dla przeprowadzonych analiz. Zastanawiam się jedynie nad wskazaniem przez Habilitantkę możliwości wykorzystania modeli przez menedżerów przedsiębiorstw w podejmowaniu decyzji operacyjnych i strategicznych oraz wspomaganii dzięki nim władz poszczególnych państw i całej UE w aktywizacji przedsiębiorstw do działań na rzecz zrównoważonego rozwoju. W mojej opinii ewentualne wnioski wynikające z tak przyjętych zależności mogłyby wskazywać na skuteczność zastosowanych narzędzi lub jej brak oraz stanowić przesłanki dla kształtowania mechanizmów

kreujących zmiany postaw przedsiębiorców lub władz regionalnych na rzecz kształtowania polityki regionalnej/lokalnej. Zastanawiający jest także „kokieteryjny” ton prawie każdego zakończenia artykułu, w którym Habilitantka wskazuje na umiarkowaną dostępność do danych statystycznych. Tymczasem zarówno analizowane zależności, grupa państw, okres badań są konsekwentnie powtarzane.

W artykule [1] Habilitantka dokonała, w jej ocenie, autorskiego zdefiniowania zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw oraz analizy dynamiki zrównoważonego rozwoju polskich przedsiębiorstw w 16 sekcjach w okresie 2009-2015. Sposób przeprowadzonej analizy i opis wyników są prawidłowe. Uwagi budzi podsumowanie, które zawiera już w pierwszym zdaniu stwierdzenie, iż ... prawidłowe określenie determinant zrównoważonego rozwoju stanowi szansę dla ekspansji podmiotów gospodarczych. Trudno jest przyjąć, iż tak dostrzegalna zależność wywołuje wskazany skutek.

Pisząc powyższe chciałabym jednocześnie podkreślić, że jestem świadoma ograniczeń wynikających z wymogów wydawniczych czy publikacyjnych, ale podsumowanie artykułu tak wiele obiecującego jest zdecydowanie zbyt lakoniczne i dalekie od przyjętego we wstępie celu.

Bardzo ciekawy od strony przyjętego celu jest artykuł [2], w którym Habilitantka zaproponowała określenie wpływu bezpieczeństwa finansowego na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw. W tym miejscu warto także podkreślić wartość dodaną związaną z praktycznym zastosowaniem metod analizy, jakie można spotkać w omawianym artykule. Ale w tym także tekście wątpliwość budzi sposób oceny uzyskanych wyników i sformułowane wnioski. Odnosi się po raz kolejny wrażenie, że Habilitantka ma pomysł na problem badawczy, potrafi go opisać, znajduje i stosuje metody analizy, które przytacza a potem nie dokonuje oceny tych wyników ani nie formułuje wniosków. Oczekuje się tymczasem, aby uzyskane wyniki zostały skomentowane choćby, dlaczego w podmiotach gospodarczych działających w sekcji Wytwarzanie... i Dostawa wody przedmiotowa zależność nie występowała.

Pojawia się też niedosyt, że Habilitantka kwestii ryzyka nie rozwinęła uwzględniając inne jego rodzaje i wpływ na funkcjonowanie przedsiębiorstw i skuteczność lub efektywność realizacji strategii zrównoważonego rozwoju. Kwestia oceny bowiem niepewności na działalność przedsiębiorstw w tym skuteczność przyjętych strategii należy do obecnie ważnych i aktualnych.

Artykuł [3], podejmuje temat wpływu stopnia rozwoju społeczno-gospodarczego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw. To ważny temat, zdaje się fundamentalny dla oceny zdolności państw do realizacji ambitnych planów zrównoważonego rozwoju dokonywanego przez podmioty gospodarcze w zależności od osiągniętego przez państwo rozwoju. Habilitantka przyjęła ocenę zależności dla wybranych państw Europy Środkowo-Wschodniej w latach 2008-2017. Uwzględniła przy tym dla analizy wskaźnik HDI, wykorzystwała syntetyczny wskaźnik oceny zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw zakładając jednakowy wpływ zmiennych cząstkowych na zrównoważony rozwój.

Uzyskane wyniki pozwoliły na wskazanie, iż w Polsce, Czechach, na Słowacji, Litwie, Łotwie i w Estonii miał miejsce wzrost wskaźnika zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw. A we wszystkich badanych państwach poza Łotwą odnotowano wysoką statystyczną istotność pomiędzy stopniem rozwoju społeczno-gospodarczego a rozwojem zrównoważonym badanych przedsiębiorstw. Wydaje się jednak, że ta konstatacja jest dość oczywistą bez potwierdzenia jej w badaniach.

Kolejny [4] artykuł podejmuje ważny temat roli środowiskowych obciążeń fiskalnych dla zrównoważonego rozwoju. Habilitantka korzystając z zależności pomiędzy podatkami środowiskowymi a wskaźnikami rozwoju z wykorzystaniem wskaźnika korelacji liniowej Pearsona oraz Metody Najmniejszych Kwadratów udowodniła iż dla przedsiębiorstw z sekcji

Transport i gospodarka magazynowa w latach 2009-2018 podatki środowiskowe mają istotny statystycznie wpływ na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw.

Kolejny przedstawiony w postępowaniu artykuł [5] dotyczy relacji pomiędzy poziomem stabilizacji makroekonomicznej na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw wybranej grupy państw Europy Środkowo- Wschodniej w latach 2008-2019. Autorzy artykułu dowiedli, iż występowała dodatnia choć zróżnicowana dynamika wskaźnika zróżnicowanego rozwoju oraz stabilizacji makroekonomicznej.

Podobny temat podejmuje artykuł szósty [6], którego celem była ocena wpływu warunków makroekonomicznych na zrównoważony rozwój. Analiza prowadzona była dla danych z okresu 2008-2018 i dla przedsiębiorstw transportowych państw Europy Środkowo- Wschodniej. Autorzy artykułu wykazali występowanie istotnego statystycznie związku między wskaźnikiem zrównoważonego rozwoju a uwarunkowaniami makroekonomicznymi. Dyskusyjne jest wskazanie, iż „zatem kluczowe znaczenie wydaje się mieć tworzenie sprzyjających warunków dla prowadzenia zrównoważonego biznesu”. Oba pojęcia: zrównoważony biznes i zrównoważony rozwój przedsiębiorstw mają pewne cechy wspólne, ale nie są synonimami. Zrównoważony biznes to zdolność przedsiębiorstwa do ciągłego: uczenia się, adaptacji i rozwoju, rewitalizacji, rekonstrukcji, reorientacji służącej utrzymaniu trwałej i wyróżniającej pozycji na rynku przez oferowanie ponadprzeciętnej wartości nabywcom dziś i w przyszłości, a wynikającej z kreowania nowych możliwości i celów oraz odpowiedzi na nie, przy równoważeniu interesów różnych grup. Możliwe, iż jest to lapsus językowy będący konsekwencją pośpiechu lub niedopatrzenia.

Następny przedstawiony do oceny artykuł [7] jest kontynuacją analizy zależności pomiędzy stabilizacją makroekonomiczną a zrównoważonym rozwojem przedsiębiorstw transportowych. Autorzy artykułu potwierdzają występowanie istotnego dodatniego wpływu stabilizacji makroekonomicznej na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw, wskazując na różnice



między państwami w regionie: najwyższy na Słowacji a najniższy na Litwie. Szkoda, iż nie dokonują interpretacji powodów, dla których taki wynik został wykazany. Zastanawiająca jest konstatacja, iż zapewnienie swobody prowadzenia działalności gospodarczej ma związek z uzyskanymi wynikami.

Artykuł [8] zawiera analizę wpływu wybranych czynników społeczno-ekonomicznych na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw z sekcji Przetwórstwo przemysłowe w Polsce i Niemczech. W porównaniu do poprzednich artykułów analiza obejmowała zaledwie dwa kraje. Autorka wykazała silne zróżnicowanie wpływu poszczególnych czynników społeczno-ekonomicznych na zróżnicowany rozwój przedsiębiorstw.

Dziewiąty [9] artykuł poświęcony został wyodrębnieniu czynników przedsiębiorczych(!) mających wpływ na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw w wybranych krajach w latach 2008-2020. Wyniki estymacji KMNK wykazały występowanie silnego zróżnicowania pod kątem siły i kierunków wpływu poszczególnych zmiennych objaśniających na zmienną objaśnianą. Uwagę zwracają dwie kwestie: użycie wobec analizowanych państw (Bułgaria, Chorwacja, Węgry, Polska i Rumunia) określenia państwa rozwijające się i słowa czynniki przedsiębiorcze. Podczas gdy winny być to czynniki wpływające na przedsiębiorczość. Oba określenia są w Autoreferacie i uznaje, iż jest to błąd tłumaczenia z języka angielskiego.

W ostatnim dziesiątym [10] artykule przybliżone zostały wyniki badań wpływu instrumentów ekonomicznych: wydatków rządowych, podatków środowiskowych, nakładów finansowych na OZE, cen kontraktów futures na emisje CO<sub>2</sub>, nakładów na badania i rozwój oraz unijnego systemu handlu emisjami. Wyniki pozwoliły na sformułowanie wniosków, iż rozwój środowiskowy był bardziej dynamiczny niż społeczny i ekonomiczny na przedsiębiorstwa energetyczne.

Odnosząc się do cyklu artykułów jako całości i wyrażonego w autoreferacie podsumowania nie zgadzam się, z określeniem, iż ogniwem je łączącym jest ewaluacja zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw. Jest raczej powtarzającym się odniesieniem w stosunku do różnie formułowanych, wyodrębnianych determinant analizowanych w dowolnie przedstawianej grupie państw Europy Środkowo- Wschodniej. Trudno jest też we wszystkich artykułach znaleźć merytoryczne uzasadnienie dla okresu, w którym analiza była prowadzona. Zdaje się to raczej potwierdzać, iż okres, w którym publikacje były przygotowywane przypadł na czas między kryzysem a pandemią Covid-19. W publikacjach nie można bowiem doszukać się odpowiedzi na pytanie z jakiego powodu był on szczególnie dla rozwoju zrównoważonego przedsiębiorstw a szkoda, bo mógł być dobrym tłem dla wykazania, iż wychodzenie z kryzysu wymagało szukania nowych ścieżek rozwoju, gdzie aspekty społeczne, ekonomiczne i środowiskowe właściwie obejmowały wszystkie najistotniejsze zakresy i powody zmian stanowiąc też wyczerpującą przesłankę dla wdrażania innowacji i zmian technologicznych.

Okres pandemii mógł z kolei być weryfikatorem na ile ostatnie 12 lat przyczyniło się do przygotowania na taką ewentualność jak nieoczekiwana zmiana warunków dla konkurencji i na ile stanowi dowód przezorności podmiotów w zakresie ograniczania ryzyka zużycia energii i surowców.

Nie dokonując szczegółowej analizy sposobu weryfikacji sformułowanych hipotez można tylko odnieść wrażenie, że Habilitantka popełniła pewne błędy niestaranności formułując takie określenia jak instrumenty ekonomii energetycznej. Prowokując tym samym do pytania a co to sformułowanie oznacza? podobnie jak spójność społeczno-ekonomiczna?

Uznaję też jako pewne nadużycie wskazanie jako istotne osiągnięcie rezultaty z punktu widzenia teorii w obszarze stworzenia zbioru informacji i danych na temat zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw czy zobrazowanie ewolucji zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw a z praktycznych rozwiązań: zwiększenie nacisku opinii publicznej na

konieczność podejmowania działań społecznie i ekologicznie odpowiedzialnych, opracowanie dokumentów planistyczno-strategicznych, aktów prawnych zawierających zlecenia oraz mających na celu promowanie i zachęcanie przedsiębiorców do podejmowania działań na rzecz zrównoważonego rozwoju. Taka konstatacja ma raczej charakter życzeniowym.

Ponieważ ocenie podlega cykl artykułów wymienione powyżej uwagi odnoszące się do omówienia dorobku Habilitantki w autoreferacie uznaję za ważne dla wyeliminowania w przyszłości podobnych błędów, ale nie rzutujące istotnie na ocenę dorobku naukowego.

W podsumowaniu stwierdzić należy, że przedstawiony cykl artykułów w mojej ocenie spełnia warunki określone w Ustawie, tzn. stanowi oryginalny, znaczny i wartościowy wkład w rozwój dyscypliny „Ekonomia i finanse”, a wskazane przeze mnie uwagi, nawet jeśli mają miejscami charakter krytyczny lub polemiczny, nie umniejszają wagi osiągnięcia. Habilitantka trafnie dobiera metody analizy i szuka sposobów na zróżnicowany sposób przedstawienia zależności i wpływu różnych determinant na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw.

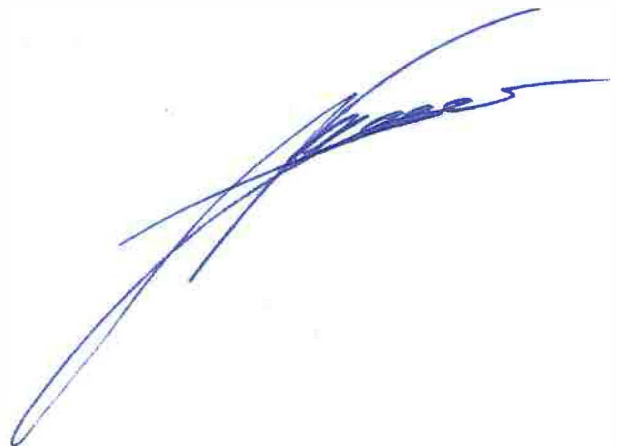
Stosowane metody są nowoczesne, a ich wachlarz nie pozwala wątpić w wysokie kompetencje Habilitantki w tym obszarze: jest dla mnie jasne, że Habilitantka biegle posługuje się instrumentarium ekonometrii i statystyki.

Obecny kształt Ustawy w zasadzie nie daje recenzentowi wręcz prawa do wypowiedzania się na temat innych elementów dorobku poza oceną głównego osiągnięcia. Nadmieniam zatem, choć nie może to być – i nie jest - przesłanką przy podejmowaniu decyzji w recenzji, że w moim przekonaniu Habilitantka spełnia pozostałe sformułowane w Ustawie warunki nadania stopnia doktora habilitowanego, tzn. legitymuje się stopniem doktora oraz prowadziła współpracę z przedstawicielami innych niż macierzysty ośrodków naukowych, w szczególności także

zagranicznych, ale i polskich co miało również niemałe przełożenie na jej dorobek publikacyjny. Tym samym, mimo iż być może epizody współpracy z ośrodkami zewnętrznymi w dorobku Habilitantki nie są dominujące, to zajmują miejsce znaczące i – w mojej ocenie – czynią zadość wymogom Ustawy.

Biorąc pod uwagę ograniczenia ustawowe kompetencji recenzenta jedynie na marginesie wspomnieć warto, że nie sposób nie ocenić wysoko także pozostałego dorobku badawczego Habilitantki, która nie tylko publikuje bardzo dużo, ale w także w różnych zespołach badawczych i dokumentuje także bardzo wysoką aktywność naukową i dydaktyczną.

**Dlatego też jednoznacznie stwierdzam, że w mojej opinii dorobek Habilitantki stanowi istotny wkład w rozwój dyscypliny „ekonomia i finanse”, a tym samym spełnia ona przesłanki o których mowa w art. 219 Ustawy PSWiN z 20.07.2018. Popieram zatem wniosek pani dr Anny Misztal o nadanie jej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie „ekonomia i finanse”.**

A handwritten signature in blue ink, consisting of several overlapping, fluid strokes that form a cursive, somewhat abstract shape. The signature is positioned in the lower right quadrant of the page.